

Date: 25th January-2026

MEHNAT BOZORIDA KASBIY MALAKA VA KOMPETENSIYALAR
TRANSFORMATSIYASINING METODOLOGIK JIHATLARI

Sattorov Bahriddin

Osiyo xalqaro universitetida magistr

Annotatsiya: Mazkur maqolada XXI asr sharoitida mehnat bozorida yuz berayotgan globallashuv, raqamli transformatsiya va innovatsion texnologiyalar ta'sirida kasbiy malaka hamda kompetensiyalarning transformatsiyasi metodologik jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda "kasbiy malaka" va "kompetensiya" tushunchalarining nazariy asoslari ochib berilib, ularning mazmuniy farqlari hamda zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlari bilan bog'liqligi asoslab berilgan.

Maqolada kompetensiyalarni rivojlantirish va transformatsiyalash jarayonida kompetensiyaviy, tizimli, faoliyatga yo'naltirilgan hamda shaxsga yo'naltirilgan metodologik yondashuvlarning mohiyati yoritilgan. Ushbu yondashuvlarning o'zaro uyg'unligi kasbiy va universal kompetensiyalarni shakllantirishning samarali mexanizmi sifatida talqin etilgan. Shuningdek, ta'lim tizimi va mehnat bozori o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, "kompetensiya bo'shlig'i" muammosi hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida raqamli va ijtimoiy kompetensiyalarning ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilingan.

Tadqiqot natijalari raqobatbardosh, moslashuvchan va innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlashda kompetensiyalar transformatsiyasining metodologik asoslarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mehnat bozori, kasbiy malaka, kompetensiya, kompetensiyalar transformatsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, tizimli yondashuv, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, raqamli kompetensiyalar, universal kompetensiyalar, kompetensiya bo'shlig'i, ta'lim va mehnat bozori integratsiyasi.

XXI asrda globallashuv, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt va innovatsion texnologiyalarning jadal rivojlanishi mehnat bozori tuzilmasini tubdan o'zgartirmoqda. An'anaviy kasblar mazmuni yangilanib, yangi kasbiy faoliyat turlari shakllanmoqda. Ushbu jarayon mehnat bozorida talab etilayotgan kasbiy malaka va kompetensiyalarning transformatsiyasini keltirib chiqarmoqda. Endilikda mutaxassisdan faqatgina muayyan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish emas, balki moslashuvchanlik, tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik va raqamli savodxonlik kabi universal kompetensiyalar ham talab etilmoqda.

Shu bois, kasbiy malaka va kompetensiyalarning shakllanishi hamda rivojlanishini metodologik jihatdan asoslash, ularning transformatsiya mexanizmlarini aniqlash zamonaviy ta'lim va mehnat bozori integratsiyasining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda "kasbiy malaka" va "kompetensiya" tushunchalari o'zaro bog'liq, biroq mazmunan farqlanuvchi kategoriyalar sifatida talqin etiladi. Kasbiy malaka

Date: 25th January-2026

mutaxassisning muayyan kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va amaliy tajribalar majmuasini ifodalaydi. U, asosan, aniq kasbiy vazifalarni bajarishga yo'naltirilgan bo'lib, mehnat faoliyatining texnologik jihatlari bilan bog'liq.

Kompetensiya esa yanada kengroq tushuncha bo'lib, shaxsning bilim, ko'nikma, tajriba, qadriyatlar va shaxsiy sifatlarni real vaziyatlarda samarali qo'llash qobiliyatini anglatadi. Kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, mutaxassisning muvaffaqiyati nafaqat bilim hajmi, balki ushbu bilimlardan turli, noaniq va tez o'zgaruvchi sharoitlarda foydalana olish layoqati bilan belgilanadi.

Metodologik jihatdan kompetensiyalar quyidagi asosiy guruhlariga ajratiladi:

- kasbiy (professional) kompetensiyalar;
- umumkasbiy (transferable) kompetensiyalar;
- ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyalar;
- raqamli va axborot kompetensiyalari;
- shaxsiy va refleksiv kompetensiyalar.

Mazkur kompetensiyalar tizimi mehnat bozorining zamonaviy talablariga moslashishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy adabiyotlarda "kasbiy malaka" va "kompetensiya" tushunchalari o'zaro bog'liq, biroq mazmunan farqlanuvchi kategoriyalar sifatida talqin etiladi. Kasbiy malaka mutaxassisning muayyan kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va amaliy tajribalar majmuasini ifodalaydi. U, asosan, aniq kasbiy vazifalarni bajarishga yo'naltirilgan bo'lib, mehnat faoliyatining texnologik jihatlari bilan bog'liq.

Kompetensiya esa yanada kengroq tushuncha bo'lib, shaxsning bilim, ko'nikma, tajriba, qadriyatlar va shaxsiy sifatlarni real vaziyatlarda samarali qo'llash qobiliyatini anglatadi. Kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, mutaxassisning muvaffaqiyati nafaqat bilim hajmi, balki ushbu bilimlardan turli, noaniq va tez o'zgaruvchi sharoitlarda foydalana olish layoqati bilan belgilanadi.

Metodologik jihatdan kompetensiyalar quyidagi asosiy guruhlariga ajratiladi:

- kasbiy (professional) kompetensiyalar;
- umumkasbiy (transferable) kompetensiyalar;
- ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyalar;
- raqamli va axborot kompetensiyalari;
- shaxsiy va refleksiv kompetensiyalar.

Mazkur kompetensiyalar tizimi mehnat bozorining zamonaviy talablariga moslashishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kasbiy malaka va kompetensiyalarning transformatsiyasi zamonaviy mehnat bozori talablariga moslashuv jarayonida muhim metodologik muammo sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jarayonni ilmiy asosda tahlil qilishda turli metodologik yondashuvlardan foydalanish zarur bo'lib, ular kompetensiyalarning shakllanishi, rivojlanishi va amaliyotda namoyon bo'lish mexanizmlarini aniqlash imkonini beradi. Mazkur yondashuvlar bir-birini

Date: 25th January-2026

inkor etmaydi, aksincha, o'zaro uyg'unlikda qo'llanilganda kompetensiyalar transformatsiyasining yaxlit modelini yaratishga xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'lim metodologiyasining asosiy konseptual yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ta'lim natijasini bilimlar majmui sifatida emas, balki mutaxassisning real kasbiy vaziyatlarda samarali faoliyat yurita olish qobiliyati sifatida talqin etadi. Ushbu yondashuvda bilimlar vosita sifatida qaralib, ularning amaliy qo'llanilishi ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv mehnat bozori ehtiyojlariga moslashuvchan kadrlar tayyorlashni nazarda tutadi. Bunda ta'lim mazmuni ish beruvchilar talab qilayotgan kasbiy vazifalar, professional standartlar va real ish faoliyati bilan uzviy bog'lanadi. Natijada mutaxassis nafaqat o'z kasbi doirasida, balki turli kasbiy va ijtimoiy vaziyatlarda ham mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va innovatsion yechimlar ishlab chiqish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Metodologik jihatdan kompetensiyaviy yondashuv kasbiy, umumkasbiy va universal kompetensiyalarni aniqlash, ularni ta'lim natijalari sifatida belgilash hamda baholash mezonlarini ishlab chiqishni talab etadi. Bu esa kompetensiyalar transformatsiyasini tizimli va nazorat qilinadigan jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi.

Tizimli yondashuv kompetensiyalarni alohida, mustaqil elementlar sifatida emas, balki o'zaro bog'langan va bir-birini to'ldiruvchi komponentlar tizimi sifatida ko'rib chiqadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, kasbiy malaka va kompetensiyalar shaxsning umumiy rivojlanish tizimiga integratsiyalashgan bo'lib, ularning samaradorligi aynan ushbu integratsiya darajasi bilan belgilanadi.

Tizimli yondashuv kasbiy, ijtimoiy, shaxsiy va raqamli kompetensiyalarning o'zaro ta'sirini tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, texnik bilimlar kommunikativ va tanqidiy fikrlash kompetensiyalari bilan uyg'unlashgandagina mehnat bozorida yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Shu sababli kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida ularning ichki mantiqiy bog'liqligi va o'zaro ta'siri hisobga olinishi zarur.

Metodologik nuqtai nazardan, tizimli yondashuv ta'lim mazmuni, metodlari, baholash tizimi va ta'lim muhitini yagona tizim sifatida tashkil etishni talab etadi. Bu esa kompetensiyalar transformatsiyasini izchil va barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv kompetensiyalarni shakllantirishda real kasbiy faoliyatni asosiy omil sifatida belgilaydi. Ushbu yondashuvga ko'ra, kompetensiyalar faqat nazariy bilimlar asosida emas, balki amaliy faoliyat jarayonida, muammolarni hal qilish, qarorlar qabul qilish va kasbiy vazifalarni bajarish orqali rivojlanadi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvda amaliy mashg'ulotlar, loyihaviy faoliyat, ishlab chiqarish amaliyoti, stajirovkalar va dual ta'lim shakllari muhim metodik vositalar hisoblanadi. Bu jarayon talabalarda kasbiy vaziyatlarni tahlil qilish, jamoada ishlash, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va natijaga yo'naltirilgan faoliyat yuritish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Metodologik jihatdan ushbu yondashuv ta'lim jarayonini kasbiy faoliyat modeli asosida loyihalashni, ya'ni o'quv vazifalarini real ish jarayoniga maksimal darajada

Date: 25th January-2026

yaqinlashtirishni nazarda tutadi. Natijada kompetensiyalar transformatsiyasi nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida individual xususiyatlar, qobiliyatlar, ehtiyojlar va motivatsiyani markazga qo'yadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, har bir shaxsning kasbiy rivojlanish yo'li o'ziga xos bo'lib, kompetensiyalar transformatsiyasi ham individual trayektoriyalar asosida amalga oshirilishi lozim.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv talabaning o'z-o'zini anglash, refleksiya va o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda talaba passiv bilim oluvchi emas, balki o'z kasbiy va shaxsiy rivojlanish jarayonining faol subyekti sifatida namoyon bo'ladi.

Metodologik jihatdan bu yondashuv individual ta'lim yo'nalishlari, moslashuvchan o'quv dasturlari, mentorlik va teskari aloqaga asoslangan baholash tizimlarini joriy etishni talab etadi. Natijada kompetensiyalar transformatsiyasi shaxsning ichki salohiyatini to'liq namoyon etishga xizmat qiladi.

Kasbiy malaka va kompetensiyalar transformatsiyasining samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim tizimi va mehnat bozori o'rtasidagi hamkorlik darajasiga bog'liq. Aksariyat hollarda ta'lim muassasalarida berilayotgan bilimlar mehnat bozori ehtiyojlariga to'liq mos kelmaydi. Ushbu nomuvofiqlik "kompetensiya bo'shlig'i" (skills gap) muammosini keltirib chiqaradi.

Mazkur muammoni hal etishda:

- ish beruvchilar bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini ishlab chiqish;
- professional standartlarni joriy etish;
- dual va amaliy ta'lim shakllarini kengaytirish;
- malaka va kompetensiyalarni baholashning muqobil mexanizmlarini yaratish

muhim ahamiyatga ega.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida raqamli kompetensiyalar kasbiy muvaffaqiyatning ajralmas qismiga aylanmoqda. Axborot bilan ishlash, raqamli platformalardan foydalanish, kiberxavfsizlik asoslari va texnologik savodxonlik deyarli barcha kasblar uchun umumiy talabga aylanmoqda.

Shu bilan birga, raqamli muhitda ishlash kreativlik, muammolarni tezkor hal qilish va jamoaviy onlayn hamkorlik ko'nikmalarini ham talab etadi. Bu esa kasbiy kompetensiyalarning mazmunan kengayishiga olib kelmoqda.

Xulosa qilib aytganda, mehnat bozorida kasbiy malaka va kompetensiyalar transformatsiyasi obyektiv va uzluksiz jarayon bo'lib, u global ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq. Mazkur jarayonni metodologik jihatdan to'g'ri anglash va boshqarish raqobatbardosh, moslashuvchan va innovatsion fikrlovchi mutaxassislarini tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi.

Ta'lim tizimida kompetensiyaviy, tizimli va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni integratsiyalash, mehnat bozori bilan uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda uzluksiz ta'lim mexanizmlarini rivojlantirish kasbiy kompetensiyalar transformatsiyasining metodologik asosini tashkil etadi.

Date: 25th January-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2020. Geneva: World Economic Forum, 2020, 163 p.
2. OECD. Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World. Paris: OECD Publishing, 2019, 330 p.
3. Mishra, P., Koehler, M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. Teachers College Record, 2006, vol. 108, no. 6, pp. 1017–1054.
4. Hager, P., Gonczi, A. What Is Competence? Medical Teacher, 1996, vol. 18, no. 1, pp. 15–18.
5. Eraut, M. Developing Professional Knowledge and Competence. London: Falmer Press, 1994, 272 p.
6. Панжизода Х. Ситуация насилия и притеснения в семье на примере Узбекистана. Социология и право". ISSN 2219-6242 (Print) . №3. Москва. Социология и право. 2025. Т. 17. No 3. – С. – 336-344.

